

การเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดย
ชุมชน กรณีศึกษาชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
Community Network Change Applying the Community Health Impact
Assessment: Case Study of the Communities Surrounding the Power Plant,
Prasat District, Surin Province

พิศมัย นามพรหม¹ และมานะ นาคำ²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น โทรศัพท์ 087-2398453 e-mail: phitsamai.cd@gmail.com

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ โดยชุมชน 2) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน และ 3) ศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อเครือข่ายชุมชนจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนต่อ ชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 24 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัยชุมชน และทีมวิจัยภายนอก ผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้าน กรรมการเฝ้าระวังผลกระทบด้านสุขภาพของชุมชนและ เครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า 1) เครือข่ายชุมชนเกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ กระบวนการและขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน สามารถคิดวิเคราะห์วางแผน และจัด กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนได้บางขั้นตอน รวมถึงมี ความเป็นเจ้าของประเด็นการศึกษาและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน 2) ปัญหาและอุปสรรค พบว่าข้อเท็จจริง บางส่วนยังไม่มีข้อมูลทางวิชาการด้านวิทยาศาสตร์มารองรับ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือในการสนับสนุนข้อมูลมือ สองเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ได้รับ ผลประโยชน์จากโรงไฟฟ้าไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และ 3) ผลที่เกิดขึ้นต่อ เครือข่ายชุมชนจากการใช้เครื่องมือและกระบวนการดังกล่าว พบว่าเกิดเครือข่ายติดตามและเฝ้าระวัง ผลกระทบรอบโรงไฟฟ้า ปัญหาได้รับการแก้ไขและชุมชนได้รับการเยียวยา ตัวแทนเครือข่ายชุมชนได้เข้าไปมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนรอบโรงไฟฟ้า เกิดการเชื่อมร้อยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในระดับ ท้องถิ่นและระดับประเทศ เกิดการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะระดับจังหวัดในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชีวมวล รวมถึงพัฒนาข้อเสนอสู่มติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 ปี 2555

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, เครือข่ายชุมชน, ผลกระทบด้านสุขภาพ, กระบวนการประเมินผลกระทบด้าน สุขภาพโดยชุมชน, โรงไฟฟ้าชีวมวล

Abstract

This qualitative research aimed to study on: 1) Knowledge, skills, and attitude change of the community network surrounding the biomass power plant that applies the Community Health Impact Assessment (CHIA), 2) Obstacles of implementation on the Community Health

Impact Assessment (CHIA), and 3) Impacts of applying the Community Health Impact Assessment (CHIA) to the community network surrounding the biomass power plant, Prasat District, Surin Province. The research methodologies, i.e., in-dept interview, focus group, and participatory and non-participatory observation, were conducted with 24 key informants comprising of the internal and external community researchers, community leaders, village councils, community surveillant council network, and relevant organizations. According to the study, these findings were found as the following: 1) The community network increased knowledge and understanding on the process of the CHIA, was capable to analyze and facilitate some steps of the CHIA, and increased sense of ownership of the study issue and participation in every step, 2) Obstacles were found variously like lacking of scientific research documents, the secondary data about the biomass power plant was not supported by relevant organizations, lacking of participation from the relevant organizations, and the beneficiaries of the biomass power plant neglected to give the fact information, and 3) Results from applying the process were various such as community surveillant council was formed, the solutions were implemented and communities received the compensation, the community network representatives participated in the biomass power plant fund, the knowledge and experience were exchanged in a forum in local and national level, the public policy protecting and dealing with the biomass power plant was developed, and recommendations were proposed to the 5th National Health Assembly in 2012.

Keywords: Change, Community Network, Health Impact, Community Health Impact Assessment, Biomass Power Plant

1. บทนำ

หากย้อนไปเมื่อปี พ.ศ.2559 อัตราการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจขยายตัวร้อยละ 3.2 จากปี พ.ศ. 2558 ที่ขยายตัวร้อยละ 2.8 ส่งผลให้การใช้พลังงานไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น สัดส่วนการใช้ไฟฟ้าแยกตามภาคเศรษฐกิจ พบว่าอุตสาหกรรมร้อยละ 48 ธุรกิจร้อยละ 24 คริวเรือนร้อยละ 24 อื่น ๆ ร้อยละ 2.2 ไฟไม่คิดมูลค่าร้อยละ 1.6 เกษตรกรรมร้อยละ 0.1 เอนิเจอร์ร้อยละ 0.1 ความต้องการพลังงานที่เพิ่มขึ้นในทุกภาคส่วนได้ส่งผลต่อการแสวงหาแหล่งพลังงานทางเลือกใหม่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการวางแผนที่จะสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่ม การรับซื้อไฟฟ้าจากต่างประเทศ หรือการส่งเสริมให้มีการลงทุนด้านพลังงานในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งที่ผ่านมาปริมาณการผลิตไฟฟ้าในประเทศไทยปี 2559 ส่วนใหญ่ผลิตมาจากก๊าซธรรมชาติร้อยละ 63 ถ่านหิน/ลิกไนต์ ร้อยละ 19 พลังงานหมุนเวียนร้อยละ 6 พลังงานน้ำ ร้อยละ 2 และน้ำมันร้อยละ 0.2 การนำเข้าร้อยละ 10 (รายงานสถิติพลังงานของประเทศไทย, 2560) ถึงแม้ที่ผ่านมาแหล่งพลังงานเหล่านี้จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถผลิตไฟฟ้าตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างเพียงพอ และมีความมั่นคงในระบบค่อนข้างสูง แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบในด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มลพิษจากโรงไฟฟ้ามีส่วนเกี่ยวข้องกับโรคและปัญหาสุขภาพในหลายส่วน ที่สำคัญคือโรคในระบบทางเดินหายใจ สร้างความเสียหายแก่แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และต่อพืชผลทางการเกษตร ดังเช่น อุตสาหกรรมโรงงานน้ำตาลเป็นอีกรูปแบบธุรกิจที่มีการผลิตพลังงานใช้เองในอุตสาหกรรม เพื่อลดต้นทุนการนำเข้าด้านพลังงานไฟฟ้า โดยการนำขานอ้อยที่เหลือจากกระบวนการหีบ

น้ำตาลมาเข้าสู่กระบวนการผลิตเป็นพลังงานไฟฟ้า ปัจจุบันมีการขยายตัวของธุรกิจในพื้นที่ทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัจจุบันมีโรงงานที่เปิดดำเนินการแล้วทั้งสิ้น 20 โรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล, 2560) ในหลายพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ทั้งผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการผลิตน้ำตาล และกระบวนการผลิตไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าชีวมวล ซึ่งทั้งสองกระบวนการเป็นอุตสาหกรรมการผลิตต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพี่น้องประชาชนบริเวณ รอบโรงงาน กรณีพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ โรงงานน้ำตาลในกลุ่มตะวันออก ตั้งอยู่ในพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ที่มีทั้งโรงงานน้ำตาลและโรงไฟฟ้า ในเขตตำบลปรี้อ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งโรงไฟฟ้าได้มีการจัดตั้งเป็นนิติบุคคล เพื่อทำหน้าที่ในการผลิตและบริหารจัดการไฟฟ้าและไอน้ำโดยเฉพาะ ในนามบริษัทไฟฟ้าสุรินทร์ จำกัด เมื่อปี พ.ศ.2551 ได้ดำเนินการผลิตและขายไฟฟ้าเข้าสู่ระบบการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคโดยมีกำลังการผลิต 30 เมกะวัตต์ ซึ่งขายไฟฟ้าเข้าสู่ระบบ 8 เมกะวัตต์ ส่วนที่เหลือผลิตใช้ในโรงไฟฟ้าและโรงงานน้ำตาลจำนวน 22 เมกะวัตต์ จากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบทั้งเรื่องฝุ่นละออง กลิ่นเหม็น น้ำฝนไม่สะอาด และระบบนิเวศน์โดยรอบโรงไฟฟ้าเริ่มเสื่อมโทรม หลายครั้งที่ชุมชนได้เข้าไปร้องเรียนต่อโรงงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้ามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (HIA) ตามพ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 11 กำหนดให้บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมิน มีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับรู้ข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตน หรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2557) ในส่วนของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน (Community Health Impact Assessment; CHIA) ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำ HIA เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการแสวงหาข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ในการประกอบการตัดสินใจพิจารณาเลือกนโยบาย/โครงการ และกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน โดยมีเป้าหมายสู่การสร้างความเป็นธรรมทางสังคมและความเป็นธรรมด้านสุขภาพ ดังกรณีตัวอย่างพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี สดใส สร้างโชค และคณะ (2557) ได้ศึกษาการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพของโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล เชื้อเพลิงแกลบ ในพื้นที่ตำบลท่าช้าง อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ได้แบ่งผลกระทบออกเป็น 7 ด้านหลัก ๆ ประกอบด้วย (1) ด้านความมั่นคงในการจัดการวัตถุดิบ (2) ด้านฝุ่นละออง (3) ด้านการขนส่ง (4) ด้านทรัพยากรน้ำ (5) ด้านเสียงรบกวน (6) ด้านเศรษฐกิจในชุมชน (7) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กรณีพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2554 ทางคณะทำงานพลังงานยั่งยืนร่วมกับชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า ได้มีการร้องขอไปยังสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติในการทำการศึกษาผลกระทบจากโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด โดยนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นกรอบในการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการประกอบกิจการและจัดทำข้อมูลนำเสนอข้อเท็จจริงด้านผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาเยียวยาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน (คณะทำงานพลังงานยั่งยืนจังหวัดสุรินทร์, 2555) ผลจากงานศึกษาดังกล่าวทางทางที่วิจัยชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชน และผู้ที่ได้รับผลกระทบได้เข้าพบหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอผลการศึกษาและเสนอข้อเสนอนะในการแก้ไขปัญหาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดเข้ามาดูแลและเยียวยาปัญหาที่เกิดขึ้น และนำผลการศึกษามาเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงในการพัฒนาโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็ได้มีหลายหน่วยงานเข้ามาติดตามและตรวจสอบ จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาใน

ข้างต้น จะพบว่าชุมชนรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัดได้มีการเรียนรู้และนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้าน สุขภาพโดยชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และได้มีการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์การใช้ กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพกับพื้นที่อื่น อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ในบางครั้ง ชุมชนและเครือข่ายก็ยังมีความต้องการคำแนะนำและการหนุนเสริมจากเครือข่ายภายนอกในการดำเนินงาน ในพื้นที่ จึงเป็นที่มาให้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนที่ใช้ กระบวนการ ประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติของ เครือข่ายชุมชนอย่างไรบ้าง และเครือข่ายชุมชนได้มีการประยุกต์ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้าน สุขภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างไรบ้าง โดยทำการศึกษาในชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

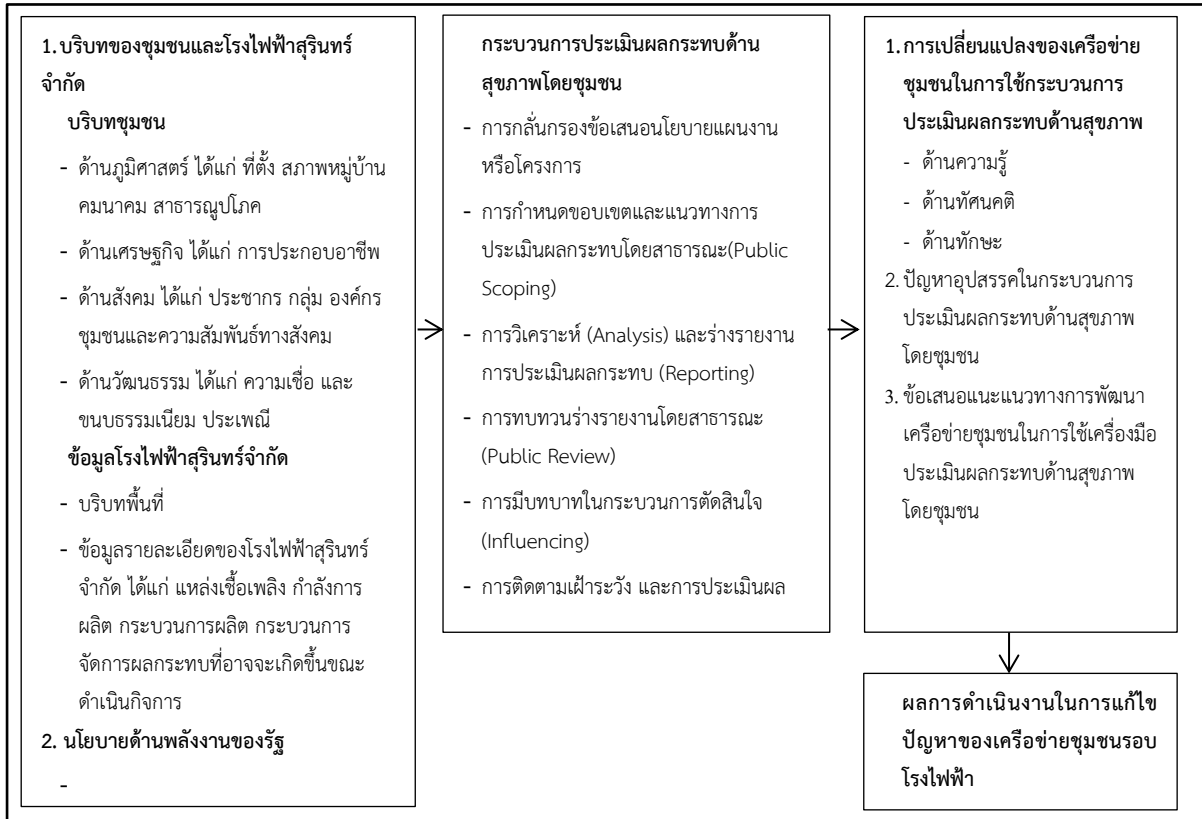
2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าจาก การใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชน

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชนใน พื้นที่รอบโรงไฟฟ้า

2.3 เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นต่อเครือข่ายชุมชนจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพ โดยชุมชนต่อชุมชนรอบโรงไฟฟ้า

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมา สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ แนวคิดการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพ ผู้วิจัยได้นำมาเพื่อศึกษาขั้นตอน หลักของการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชนมีขั้นตอนดำเนินงานอย่างไรบ้าง การมีส่วนร่วมของ ชุมชนและเครือข่ายในกระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพ และได้นำแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลง นำมาเป็นกรอบในการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายในการใช้กระบวนการประเมินผล กระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชน มีการส่งผลกระทบต่อความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ของชุมชนและเครือข่ายอย่างไรบ้าง ตลอดจนการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบบ้านสุขภาพโดยชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการ พัฒนาเครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังผลกระทบบ้านสุขภาพจากโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment; HIA) มีการพัฒนาและใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดี (Health Public Policy) ในระดับสากลมานานหลายทศวรรษแล้ว ด้วยเหตุที่มองเห็นว่า สุขภาพของคนอาจได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ จากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม (อำพล จินดาวัฒนะ, 2552) ซึ่งการทำประเมินผลกระทบด้านสุขภาพก่อนเริ่มดำเนินโครงการ จะช่วยป้องกันปัญหาสุขภาพได้ในระดับหนึ่ง ในขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การกลั่นกรองข้อเสนอโยบายแผนงานหรือโครงการ (Screening) (2) การกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบโดยสาธารณะ (Public Scoping) (3) การวิเคราะห์(Analysis) และร่างรายงานการประเมินผลกระทบ (Reporting) (4) การทบทวนร่างรายงานโดยสาธารณะ (Public Review) (5) การมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ(Influencing) (6) การติดตามเฝ้าระวังและการประเมินผล(Monitoring and Evaluation) นอกจากนี้ในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในพื้นที่ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตาม ชุมชนสามารถใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพได้จึงเรียกกระบวนการศึกษานี้ว่า “กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน” (Community Health Impact Assessment; CHIA) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของ HIA ในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นเพื่อแสวงหาข้อมูล หลักฐานประกอบการตัดสินใจเลือกนโยบาย/โครงการ และกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะส่งผลดีต่อสุขภาวะของชุมชน โดยมีเป้าหมายสู่การสร้างความเป็นธรรมทางสังคมและความเป็นธรรมด้านสุขภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพมาใช้ในการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัดรัศมี

ไม่เกิน 1 กิโลเมตร จำนวน 4 หมู่บ้าน รวมถึงศึกษากระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด ใน 6 ขั้นตอนหลักของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ชุมชนมีการดำเนินการแต่ละขั้นตอนอย่างไรบ้าง

4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง วิจารณ์ พาณิช (2558) ได้เสนอว่า การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งโลกทัศน์ (Affective Attributes) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Attributes) และพฤติกรรม (Psychomotor Attributes) คือมีการเปลี่ยนแปลงอย่างครบถ้วนในทุก ๆ ด้าน (Holistic Change) ซึ่งในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีกลไกในการเรียนรู้ 4 ทาง คือ (1) โดยทบทวนความรู้เดิม (2) โดยเรียนรู้ความหมายใหม่ (3) เปลี่ยนแปลงความหมายเดิม (4) เปลี่ยนแปลงกรอบของการให้ความหมาย นอกจากนี้ วิจารณ์ พาณิช (2558) ยังได้เสนอเพิ่มเติมว่าการเรียนรู้มี 8 ระดับ ได้แก่ (1) รู้ (2) เข้าใจ (3) ไปใช้เป็น (4) วิเคราะห์ได้ (5) สังเคราะห์ได้ (6) ประเมิน หรือเปรียบเทียบได้ (7) เปลี่ยนวิธีเรียนรู้ของตนเป็น และ (8) นำไปสู่การเปลี่ยนใจหรือเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาด้านความรู้ ทักษะ ทัศนคติของชุมชนและเครือข่ายที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ส่งผลกระทบอย่างไรบ้างกับเครือข่าย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ตำบลปรือ และตำบลโคกสะอาด อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เลือกตามพื้นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด รัศมีไม่เกิน 1 กิโลเมตร ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน ซึ่งแยกออกเป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งด้านหน้าโรงไฟฟ้าจำนวน 2 หมู่บ้าน และฝั่งด้านหลังโรงไฟฟ้าจำนวน 2 หมู่บ้าน ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้วิจัยได้ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับนโยบายด้านพลังงานของรัฐจำนวน 6 คน (2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัดจำนวน 6 คน (3) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ความเป็นมาของหมู่บ้าน สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน และผลกระทบที่ได้รับจากการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าจำนวน 8 คน (4) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อเกิดเครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังผลกระทบจากโรงไฟฟ้า และการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (1) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับแผนพัฒนาพลังงานของประเทศไทย รายงานการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมโรงไฟฟ้าสุรินทร์ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา (2) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องและตอบโต้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเป็นข้อมูลที่ได้จากพื้นที่การวิจัย ได้แก่

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล ผู้วิจัยจะกำหนดรายชื่อของผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษา ตามแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้ออกแบบไว้

2. การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะจัดประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ทีมวิจัยชุมชน และคณะกรรมการเครือข่ายเฝ้าระวังผลกระทบรอบโรงไฟฟ้า เพื่อระดมความคิดเห็นและข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและเครือข่ายในการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน และการประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวทางการพัฒนาเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้า

3. การสังเกต ใช้วิธีการสังเกต 2 แบบ คือ (1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ สังเกตการณ์กิจกรรมทำร่วมกันจนกระทั่งเข้าใจความรู้สึกและความหมายที่กลุ่มเป้าหมายนั้นให้ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการ

ศึกษา เมื่อสังเกตแล้วจะต้องมีการซักถามและจดบันทึกข้อมูล ในขั้นนี้ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลผลกระทบจากโรงไฟฟ้า (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปใช้ชีวิตร่วมหรือทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษาไม่ต้องทำให้ผู้ถูกสังเกตถูกรบกวน แต่จะใช้การสังเกตลักษณะบ้านเรือน สังเกตทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มเป้าหมาย

การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้เกิดความแม่นยำ น่าเชื่อถือและป้องกันความผิดพลาดของข้อมูล หลักจากลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2554) คือ (1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความถูกต้องหรือไม่ โดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล (2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ ตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใด มีการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตการณ์แทนที่ผู้วิจัยเพียงคนเดียว (3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

นอกจากนี้ การวิจัยในครั้งนี้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้พิจารณาและอนุมัติตามเอกสารรับรองเลขที่ HE613063 เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561

6. ผลการวิจัย

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้ดังนี้

6.1 การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน พบว่า

โรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด ได้ดำเนินการผลิตและขายไฟฟ้าเข้าสู่ระบบการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ในปี พ.ศ. 2551 โดยมีกำลังการผลิต 30 เมกะวัตต์ จากการดำเนินการของโรงไฟฟ้าได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบทั้งเรื่องฝุ่นละออง กลิ่นเหม็น น้ำฝนไม่สะอาด รวมถึงระบบนิเวศน์โดยรอบโรงไฟฟ้าเริ่มเสื่อมโทรมผลกระทบที่เกิดขึ้นทางชุมชนได้มีการร้องเรียนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ก็ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ในปีพ.ศ. 2554 ทำให้แกนนำชุมชนรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัด ต้องใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการของโรงไฟฟ้างดังกล่าว ทั้งในด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนรอบโรงไฟฟ้า ซึ่งกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน มีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

1. การเตรียมทีมวิจัย การค้นหาและเตรียมแกนนำที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นทีมวิจัย ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัยภายนอกพื้นที่หรือนักวิชาการ และนักวิจัยในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า

2. การอบรมความรู้เรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้แก่ทีมวิจัยและเครือข่ายชุมชน

3. การกำหนดและแตกกรอบประเด็นในการศึกษา

4. ประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นดำเนินการ

1. ประชุมชี้แจงการศึกษาต่อผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่

2. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยทีมชุมชน ซึ่งการเก็บข้อมูลมีทั้งกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม การทำกรณีศึกษา การเดินสำรวจ ทำแผนที่ การใช้แบบสอบถาม
  3. ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่โรงไฟฟ้าอื่น ๆ
  4. วิเคราะห์ข้อมูล ประมวลภาพรวมผลการศึกษา
  5. จัดประชุมเสนอข้อมูลและระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง
  6. ปรับแก้ไขรายงานและจัดทำรายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์
  7. นำเสนอผลการศึกษาต่อผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป
- จากกระบวนการและขั้นตอนดังกล่าวที่เครือข่ายชุมชนได้มีการดำเนินการในพื้นที่ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้า

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของเครือข่าย	ผลการวิเคราะห์
1. ด้านความรู้ความเข้าใจ	เครือข่ายชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน เข้าใจสิทธิขั้นพื้นฐานและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผ่านกระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ทำให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญและเกิดความตระหนักในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน รวมถึงตระหนักในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเดิมมีการรับรู้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ไม่ได้มีการพูดคุยหาทางแก้ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง เมื่อมีการรวมกลุ่มในการพูดคุยถึงปัญหาทำให้เครือข่ายชุมชนมีความคมชัดในประเด็นปัญหามากขึ้น และสามารถเชื่อมโยงประเด็นผลกระทบด้านสุขภาพไปยังประเด็นอื่นๆ ได้ เช่น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคม ผลกระทบด้านวัฒนธรรมชุมชน และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม
2. ด้านการคิด	เครือข่ายชุมชนสามารถคิดและวิเคราะห์กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพได้นำมาสู่วางแผนกระบวนการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนได้ด้วยตนเอง มีการวางแผนการเก็บข้อมูล วางแผนการสังเกตการณ์ และวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีทีมวิจัยภายนอกชุมชนคอยเป็นที่ปรึกษา
3. ด้านทักษะการปฏิบัติ	เครือข่ายชุมชนสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนตามขั้นตอน ได้แก่ (1) การชี้แจงทำความเข้าใจในชุมชน (2) การแตกกรอบและกำหนดประเด็นในการศึกษา (3) การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล (4) เก็บรวบรวมข้อมูล (5) การนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงจากการศึกษา ในกระบวนการประเมินขั้นตอนอื่น ๆ เครือข่ายชุมชนยังไม่สามารถดำเนินการเองได้ยังคงต้องอาศัยเครือข่ายภายนอกในการเป็นผู้นำการปฏิบัติ
4. ด้านค่านิยมและทัศนคติ	เครือข่ายชุมชนมีความเป็นเจ้าของประเด็นการศึกษาและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตลอดกระบวนการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ซึ่งเดิมชุมชนไม่เคยได้เรียนรู้กระบวนการดังกล่าวมาก่อน ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ และบอกเล่าเรื่องราวประเด็นผลกระทบให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ

จากตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้า จะเห็นได้ว่า การนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้า ได้

ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนและหาแนวทางป้องกันและแก้ไขร่วมกันในชุมชน

6.2 ปัญหาและอุปสรรคในการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า พบว่า

6.2.1 การนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนในพื้นที่รอบโรงไฟฟ้า สุรินทร์จำกัด พบว่าเป็นพื้นที่แรก ๆ ที่ได้มีการนำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในชุมชน ทำให้ไม่มีบทเรียนการศึกษาจากพื้นที่อื่น ๆ มาเป็นแบบอย่างในขั้นตอนการแตกกรอบประเด็นการศึกษา จึงไม่สามารถแตกกรอบประเด็นได้ครอบคลุม โดยเฉพาะการนำข้อมูลเชิงวิชาการมาอ้างอิงและเป็นกรอบในการศึกษา ผลการศึกษาที่ออกมาจึงเป็นผลข้อมูลข้อเท็จจริงที่ไม่มีหลักฐานข้อมูลทางวิชาการหรือทางวิทยาศาสตร์มายืนยัน

6.2.2 สิทธิในการเข้าถึงข้อมูล ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง พบว่าในขั้นตอนการจัดเก็บข้อมูลผลกระทบจากการดำเนินกิจการของบริษัท โรงไฟฟ้าสุรินทร์ จำกัด ทางเครือข่ายชุมชนไม่สามารถขอข้อมูลมือสองเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ เช่น ข้อมูลการขายไฟ และข้อมูลกองทุนรอบโรงไฟฟ้าการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง พบว่า ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และตัวแทนจากโรงไฟฟ้า ในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ทำให้ขาดมุมมองจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน

6.2.3 มุมมองของประชาชนรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัดในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน พบว่าประชาชนบางส่วนยังมองว่าการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนเป็นการจับผิดการดำเนินงานของโรงไฟฟ้า ทำให้กลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์จากโรงไฟฟ้าไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

6.3 ผลที่เกิดขึ้นต่อเครือข่ายชุมชนจากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนต่อชุมชนรอบโรงไฟฟ้า พบว่า

6.3.1 เกิดเครือข่ายติดตามและเฝ้าระวังผลกระทบรอบโรงไฟฟ้า ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนที่ได้รับผลกระทบจากโรงไฟฟ้า ผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และจังหวัด โดยมีนายอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์เป็นประธาน มีการประชุมติดตามสถานการณ์ปัญหาและวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนทุก 3 เดือน

6.3.2 เกิดการแก้ไขปัญหาและเยียวยาชุมชนที่ได้รับผลกระทบรอบโรงไฟฟ้า เช่น การฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติรอบโรงงานโดยความร่วมมือระหว่างชุมชน เครือข่ายชุมชน โรงไฟฟ้า องค์การบริหารส่วนตำบล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และชลประทานจังหวัด การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน

6.3.3 ตัวแทนเครือข่ายชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการกองทุนรอบโรงไฟฟ้า เพื่อสะท้อนปัญหาและติดตามความเคลื่อนไหว รวมถึงการบริหารจัดการกองทุนรอบโรงไฟฟ้าให้เกิดประโยชน์สูงสุด

6.3.4 เกิดเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนของเครือข่ายชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลในระดับชุมชน ระดับจังหวัด และระดับประเทศ

6.3.5 เกิดการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะระดับจังหวัดในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชีวมวล

6.3.6 พัฒนาข้อเสนอและผลักดันมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 ปี พ.ศ.2555 เรื่อง การป้องกันและลดผลกระทบด้านสุขภาพจากโรงไฟฟ้าชีวมวล

7. สรุปและอภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนรอบโรงไฟฟ้า อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ คือ เครือข่ายชุมชนเกิดความรู้และความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอน การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน เข้าใจสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการโดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดของเครือข่ายชุมชน คือ สามารถวิเคราะห์วางแผนกระบวนการศึกษาผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนได้ด้วยตนเอง มีการวางแผนการเก็บข้อมูล วางแผนการสังเกตการณ์ และวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีทีมวิจัยภายนอกชุมชนคอยเป็นพี่เลี้ยง ในด้านการเปลี่ยนแปลงด้านทักษะการปฏิบัติ เครือข่ายชุมชนสามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนได้ บางขั้นตอน ได้แก่ (1) การชี้แจงทำความเข้าใจในชุมชน (2) การแตกกรอบและกำหนดประเด็นในการศึกษา (3) การออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล (4) เก็บรวบรวมข้อมูล (5) การนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงจากการศึกษา ในกระบวนการประเมินขั้นตอนอื่น ๆ เครือข่ายชุมชนยังไม่สามารถดำเนินการเองได้ยังคงต้องอาศัย เครือข่ายภายนอกในการเป็นผู้นำการปฏิบัติ เนื่องจากบางขั้นตอนต้องอาศัยความรู้ความสามารถจากผู้รู้และ เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังพบว่าเครือข่ายชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมและทัศนคติ คือ เครือข่ายชุมชนมีความเป็นเจ้าของประเด็นการศึกษาและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตลอดกระบวนการศึกษา ผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ซึ่งเดิมชุมชนไม่เคยได้เรียนรู้กระบวนการดังกล่าวมาก่อน ทำให้ชุมชนมีความ ตื่นเต้นในการเรียนรู้ และบอกเล่าเรื่องราวประเด็นผลกระทบให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ ซึ่งสอดคล้องกับ ชนิดดา ภูหงษ์ทอง (2560) ได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการเชิงวิพากษ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาปฏิบัติการจัดการ เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนิสิตประสพการณืวิชาชีพรุ่นผ่านวิธีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง พบว่า การ สังเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ประกอบด้วย หนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนรู้ สอง คือ การปฏิบัติการของผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเป็นพี่เลี้ยงเพื่อการเปลี่ยนแปลงและการสร้างอารมณ์เชิงบวก สาม คือ การปฏิบัติการและสร้าง ปฏิบัติการ สี่ คือ ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ หมายถึงปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่าง สมเหตุสมผล มีประสิทธิภาพและยั่งยืน รวมถึงการมีส่วนร่วมของส่วนต่าง ๆ

ปัญหาและอุปสรรคในการนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนในพื้นที่รอบ โรงไฟฟ้า พบว่าเครือข่ายชุมชนรอบโรงไฟฟ้าสุรินทร์จำกัดเป็นพื้นที่แรก ๆ ที่ได้มีการนำกระบวนการดังกล่าว มาใช้ในชุมชน ทำให้ไม่มีบทเรียนการศึกษาจากพื้นที่อื่น ๆ มาเป็นแบบอย่างในงานศึกษา การวางแผนและ กรอบประเด็นในการศึกษาจึงมาจากความต้องการอยากรู้ของเครือข่ายชุมชน ด้านสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายชุมชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลมีสองที่เกี่ยวกับโรงไฟฟ้าจากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องได้ เช่น ข้อมูลการขายไฟ ข้อมูลกองทุนรอบโรงไฟฟ้า ด้านการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ขาด กระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และตัวแทนจากโรงไฟฟ้า ทำให้ ขาดมุมมองจากภาคส่วนต่าง ๆ ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน นอกจากนี้มุมมองของ ประชาชนต่อกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน ประชาชนบางส่วนยังมองว่าการประเมินผล กระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนเป็นการจับผิดการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าจากกลุ่มผู้เสียประโยชน์ ทำให้กลุ่มผู้

ได้รับผลประโยชน์จากโรงไฟฟ้าไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ สดใส สร้างโชค และคณะ (2557) ได้ศึกษาการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพของโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวล เชื้อเพลิงแกลบในพื้นที่ตำบลท่าช้าง อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตั้งแต่ชุมชนรับรู้เรื่องราวของโครงการผ่านการจัดเวทีของบริษัทที่ศาลาประชาคม ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีความคิดเห็นต่างกันจนเกิดความขัดแย้งในชุมชน และเกิดความหวาดระแวงระหว่างคนในชุมชน รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลข้อเท็จจริงของโครงการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้

กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายเพื่อหาจุดพัฒนาร่วมกัน ผลที่เกิดขึ้นต่อเครือข่ายชุมชนคือ (1) เกิดข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ ทั้งในระดับจังหวัดในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับโรงไฟฟ้าชีวมวล และระดับประเทศ ได้พัฒนาข้อเสนอและผลักดันมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5 ปี พ.ศ.2555 เรื่อง การป้องกันและลดผลกระทบด้านสุขภาพจากโรงไฟฟ้าชีวมวล (2) เกิดเครือข่ายเฝ้าระวังผลกระทบรอบโรงไฟฟ้า ในการเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัดและระดับประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับ อภิริดี ดอนอ่อนเบา และคณะ (2560) ศึกษาการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวกรณีศึกษาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ พบว่าการประยุกต์ใช้เครื่องมือการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อผู้สูงอายุระยะยาว เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายเพื่อหาจุดพัฒนาร่วมกัน ผลที่เกิดขึ้นทำให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมสะท้อนข้อมูลปัญหา และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาให้ตนเอง และชุมชนเกิดการเฝ้าระวังต่อประเด็นปัญหา มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความปลอดภัยและเอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

การนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนยังคงมีปัญหาเรื่องการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายเพื่อหาจุดพัฒนาร่วมกัน และเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ขั้นตอน การขาดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอนจะทำให้ขาดมุมมองจากหน่วยงานดังกล่าว ซึ่งอาจจะทำให้เกิดช่องว่างด้านความเข้าใจในกระบวนการและอาจจะนำไปสู่การไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่นำกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชนไปใช้ ควรสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการดังกล่าวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน และหน่วยงานเหล่านั้นควรมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน รวมถึงเมื่อเสร็จกระบวนการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานพลังงานจังหวัด และคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน การติดตามและกำกับการดูแลการปฏิบัติตามข้อกำหนด/มาตรการที่กำหนดไว้เกี่ยวกับการประกอบกิจการของโรงไฟฟ้า เพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน

นอกจากนี้ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศได้และได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มาเรียบร้อยแล้ว

8.2 ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยในครั้งนี้ได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายชุมชนในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติหลังจากมีการนำใช้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในชุมชนแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างไรบ้าง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการนำใช้เครื่องมือและรูปธรรมที่เกิดขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนเครือข่ายชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่เกี่ยวกับการดำเนินงานภายในเครือข่ายชุมชนเพื่อนำมาสู่การกำหนดนโยบายในการปฏิบัติงานของภาครัฐและชุมชนต่อไป

9. เอกสารอ้างอิง

- คณะทำงานพลังงานยั่งยืนจังหวัดสุรินทร์. (2555). รายงานประเมินผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกรณีศึกษาโรงไฟฟ้าชีวมวลจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์: มูลนิธิพัฒนาอีสาน.
- ชนัดดา ภูหงส์ทอง. (2560). การวิจัยปฏิบัติการเชิงวิพากษ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูผ่านวิธีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. ปริญญาโท ปร.ด.(การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิจารณ์ พานิช. (2558). *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- สดใส สร้างโคก และคณะ. (2557). ผลการศึกษาการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ กรณีโครงการโรงไฟฟ้าชีวมวลเชิงเพลิงแกลบ ที่บ้านคำสร้างไชย ต.ท่าช้าง อ.สว่างวีระวงศ์ จ.อุบลราชธานี. นนทบุรี: วนิดาการพิมพ์.
- สุภาวค์ จันทวานิช. (2554). การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล. (2560). สถานที่ตั้งโรงงานน้ำตาลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2561 จาก <http://www.ocsb.go.th/th/factory/list.php?GID=4>
- สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน กระทรวงพลังงาน. (2560). รายงานสถิติพลังงานของประเทศไทย 2560. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2561 จาก [http://www.eppo.go.th/index.php/th/information-services/ct-menu-item-56?orders\[publishUp\]=publishUp&issearch=1](http://www.eppo.go.th/index.php/th/information-services/ct-menu-item-56?orders[publishUp]=publishUp&issearch=1)
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2557). HIA ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2561 จาก <https://www.nationalhealth.or.th/node/62>
- อภิรดี ดอนอ่อนบัว, ธวัชชัย เคหะบาล, และนิตยา ปรุณระโทก. (2560). โครงการประเมินผลกระทบสุขภาพผู้สูงอายุระดับชุมชน (CHIA) เพื่อพัฒนานโยบายการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. กาฬสินธุ์: มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.
- อำพล จินดาวัฒน์. (2552). *เอชไอเอ หนุนหรือฉุด การพัฒนา*. กรุงเทพฯ: วนิดา.